



Amsterdam, november 2024

Juryrapport Hartog Beem Prijs 2024

38 jaar geleden werd de Hartog Beem Prijs in het leven werd geroepen. De prijs is vernoemd naar de bekende Nederlands-Joodse historicus en pionier op het gebied van het West-Jiddisch en de geschiedenis van het Joodse leven in de “mediene” – de Nederlandse Joodse wereld buiten de grote steden van Nederland (meer specifiek en chauvinistisch, buiten Amsterdam). Beem, geboren in 1892, publiceerde meer dan 400 artikelen en boeken, waaronder *De Joden van Leeuwarden*, *Uit Mokum en de Mediene*, *Jeroshe en Sje'erit* en *Woordenboek van het Nederlandsche Jiddisch*. Samen met vader en zoon Jozef en Dan Michman redigeerde Beem *Pinkas. Geschiedenis van de Joodse Gemeenschap in Nederland*, een geschiedenis van de Joden in alle steden en dorpen buiten Amsterdam vanaf de vroegste tijden tot de verwoesting van de Shoah en de naoorlogse wederopbouw. De uitreiking van de prijs is een prachtige gelegenheid om Beem en zijn werk te eren en anderen aan te moedigen een bijdrage te leveren aan de geschiedschrijving van de Joodse en meer specifiek de Nederlands-Joodse geschiedenis.

De leden van de jury: Prof.dr. Karin Hofmeester, Prof.dr. Jessica Roitman, Prof.dr. Frank van Vree en ik als voorzitter, hebben acht masterscripties gelezen en beoordeeld, waarvan er vier specifiek betrekking hebben op de Nederlands-Joodse geschiedenis. Alle acht auteurs toonden originaliteit, maar deden dat op heel verschillende manieren. Zo analyseerden sommigen tot dan toe onvertaalde of onontgonnen bronnen, waarvan de betekenis nog niet was ontsloten. Onder hen is *Zakhor Nishmat*



Avotenu (Jenneken Schouten), een analyse van een 18^e-eeuws memorboek van de Nederlands-Joodse gemeenschap van Oisterwijk en *Grootere diefstal bestond er dus niet* (Jesse Breet), een analyse van het proces van plundering van Joodse huisraad in Nederland onder de nazi's en de rol die deze diefstal speelde in de discriminatie en vervolging van Nederlandse Joden. Anderen durfden het aan om bronnen, onderwerpen en persoonlijkheden te bestuderen die herhaaldelijk onder de loep zijn genomen door (vaak beroemde) historici, om zo tot nieuwe inzichten te komen en alternatieve conclusies te trekken. Deze omvatten: *Das Reich Der Seele*, een verkenning van Walther Rathenau's cultuurpessimisme en Pruisisch nationalisme (Dieuwe Jan Beersma); “*Ein Vaterland wird es Geben*” (Kyra Ursula Gerber), een studie naar Heines' visie op Europa als een knooppunt van emancipatie, vrijheid en culturele diversiteit; *Early Dutch Diplomacy in Israel* (Julia Baumgarte) met een bijzondere focus op de rol van de Nederlandse gezant Johann Nederbragt in de oprichtingsjaren van Israël 1947-1950; *Negotiation Exile & Belonging* (Yael Isaacs), een onderzoek naar de identiteit van Iraniërs, Joodse vrouwen, vluchtelingen in de Verenigde Staten in confrontatie met de hegemonische Amerikaanse Asjkenazische identiteit; en *Onverschilligheid, onwil en antisemitisme* (Margot Reijnders), een studie naar het Joodse leven in het naoorlogse Amsterdam en Praag die bij wijze van vergelijking licht werpt op wat de vernietiging van de meerderheid van de Europese Joden betekende voor het naoorlogse Europese (Joodse) leven. Eén student deed urenlang participierend onderzoek in een emotioneel uitdagende omgeving. Zijn resultaten werden vastgelegd in de etnografische verkenning van de rol van het heilige in *Spatial Storytelling in Yad Vashem* (Wytze Dijkstra).

Beginnend met laatstgenoemde: de jury prijst het uithoudingsvermogen van de onderzoeker in zijn zoektocht naar het begrijpen van de presentatie van de Shoa in Yad VaShem binnen het Israëliësch politieke en historische narratief. Hij deed dit door middel van een uitgekende methodologie die etnografie, museumstudies en postmoderne/postkoloniale studies combineerde.

De auteur van *Zachor Nishmat Avotenu* was de eerste die een Nederlands-Joodse bron vertaalde en interpreteerde, die voortkwam uit een nieuw gestichte Joodse gemeenschap. Het doel van deze filologisch-historische zoektocht was om vast te stellen hoe de auteur van het Memorboek deze nieuw



gestichte gemeenschap probeerde te integreren in de Nederlandse Asjkenazische wereld. De juryleden waren geïntrigeerd door de verwijzingen die de auteur van het Memorbukh maakte naar geleerde kabbalisten bij het vaststellen van een afstamming. Was dit wijdverbreid onder het 18^e-eeuwse Asjkenazische jodendom, of een fenomeen dat verband hield met specifieke kringen?

Onverschilligheid, onwil en antisemitisme richt zich op de voor- en naoorlogse situatie van de Jodenbreestraat, die als Joods centrum had gefungeerd en dat op bepaalde wijze bleef doen. De vergelijking die met Praag wordt getrokken komt neer op een studie van beslissingen die een niet-communistisch en communistisch land hebben genomen over de leegtes die waren achtergelaten door de afwezigheid van de Joden in beide steden. Ondanks verschillen waren de Joden in beide naoorlogse steden fysiek afwezig en werden ze genegeerd door een gebrek aan erkenning van hun benarde situatie onder de nazi's, waardoor er geen herstel van gerechtigheid plaatsvond.

Das Reich der Seele is niets minder dan een demythificatie van Rathenau als vertegenwoordiger van de liberale, representatieve democratie. Rathenau geloofde niet in de kracht van een gemeenschappelijk Europa, zo stelt de auteur, en hij schakelde na de Eerste Wereldoorlog ook niet over op een meer verzoenende internationale politiek, maar probeerde het Verdrag van Versailles te belemmeren. Zijn steun aan verschillende beleidsmaatregelen leidde eerder tot de groei van zijn eigen rijkdom en kan niet opgevat worden als een afwijzing van de industriële carrière van zijn vader. Een verrassende ontmaskering van een geïdealiseerde figuur in de Duitse geschiedenis van de 20^e eeuw.

Hoewel Heine's identiteit als Duitser, jood en bekeerling tot het christendom uitvoerig is besproken, beweert de schrijver van *Ein Vaterland wird es geben* dat Heine's verlangen naar emancipatie niet beperkt bleef tot hemzelf als Jood, tot de Joodse gemeenschap of andere minderheden. Hij hoopte op een emancipatie die de landsgrenzen oversteeg door middel van intellectueel debat en revolutie. Hij erkende Europa als de ideale schakel van zijn emancipatoire beweging die niet alleen discriminatie, aristocratische privileges en nationale vooroordelen zou afschaffen, maar ook zijn Duits-Joods-Europese identiteit zou combineren en zelfs overstijgen. De vraag rest of de universele emancipatie

die aan Heine toegeschreven wordt echt een erkenning van de culturele diversiteit is zoals we die vandaag de dag begrijpen of eerder een opheffing van verschillen inhoudt.

Negotiation, Exile & Belonging is een studie van de literatuur geschreven door Iraans-Amerikaanse Joodse vrouwen van de eerste en tweede generatie, wier werken meestal zijn genegeerd in studies van “immigranten”-literatuur. In deze cultureel analytische studie getuigen hun geschriften van het complexe proces van hun veranderende en zich ontwikkelende identiteiten, terwijl ze proberen te integreren in zowel de Amerikaanse als de Joodse wereld in de tweede helft van de 20^e eeuw. Het is een proces dat heel anders is dan het verhaal dat in het midden van de 20^e eeuw werd opgetekend door de tweede generatie, overwegend mannelijke Amerikaanse Asjkenazische joden.

De vroege chronologische focus in *Early Dutch Diplomacy in Israel* werpt licht op de formatieve tijd dat de Joodse staat werd opgericht. We missen echter een bespreking van de rol die Nederbragts christelijke belangen speelden in zijn diplomatie, en hoe die tegelijkertijd werden gekenmerkt door antisemitisme en filosemitisme.

Tot slot de winnende scriptie: *Grootere diefstal bestond er dus niet*. De juryleden prijzen de heldere structuur van deze goed geschreven scriptie, gebaseerd op systematische studie van origineel bronmateriaal – materiaal dat nog niet beschikbaar is voor het publiek, waarvan de openbaarmaking de laatste tijd onderwerp van veel discussie is. De focus van de scriptie is tweeledig: de organisatie van de plundering van huisraad enerzijds en het effect dat dit had op de samenleving in het algemeen en op de Joden in het bijzonder. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, werd de diefstal niet door de nazi's zelf uitgevoerd, maar gedelegeerd aan verschillende door Nederlanders geleide instanties en betrof het personen die niet bekendstonden om hun organisatorische vaardigheden. De leden van deze organisaties streden om in de gunst te komen van de Nazi's, wat leidde tot hun radicalisering. Hoewel de situatie op het eerste gezicht getypeerd lijkt te worden door chaos, toont de auteur overtuigend aan, dat de nazi's bewust dit polycratische systeem ontwikkelden, dat vrij efficiënt werkte en weinig tussenkomst van de nazi's vereiste. Terwijl eerdere geleerden zich voornamelijk



richtten op de diefstal van juwelen, aandelen en obligaties, geld en andere kostbaarheden, laat de auteur van dit proefschrift zien dat het de wijdverbreide en openbare diefstal van gewone huishoudelijke artikelen was, die de Joden reduceerde tot een staat van wat Giorgio Agamben “het naakte leven” noemde. Ze werden publiekelijk niet alleen van hun eigendom beroofd, maar ook van hun identiteit, zelfrespect en sociale positie. Ze werden daarbij geminacht door hun niet-Joodse burens, wat op zijn beurt leidde tot een toename van onverschilligheid en antisemitisme. Er was dan ook weinig protest toen ze naar de kampen werden gestuurd en de eigendomsclaims van de weinige overlevenden die terugkeerden, werden met dezelfde onverschilligheid en minachting ontvangen, die ze vóór hun deportatie ten deel was gevallen. Wij feliciteren Jesse Breet met het winnen van de 16^e Hartog Beemprijs en hopen dat hij – samen met andere onderzoekers – makkelijker toegang zal krijgen tot het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABRO). We prijzen ook alle auteurs die hun scripties hebben ingezonden. We hebben genoten van het lezen van hun werk, juichen hun interesse in Joodse Studies toe, en hopen dat ze zullen blijven bijdragen aan het vakgebied.

Prof.dr. Judith Frishman

Voorzitter Jury Hartog Beem Prijs 2024